

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВСТВА

У останній час спостерігається запит на психологічні послуги, що стосуються питань консультування, терапії, патронажу, корекції батьківства, загалом процесу психологічного супроводу цього феномену. Наша робота виконана в контексті потреби в інноваційній організації супроводу батьків, яка загострилася, виявилася недостатньо науково-теоретично розробленою у теорії й практиці психології. Незважаючи на те, що метою останніх досліджень українських вчених є визначення особливостей організації психолого-педагогічної підтримки батьків дітей із проблемами у розвитку і створення для них сприятливого психолого-педагогічного середовища, соціальний запит на такого роду психологічні послуги зустрічається з певною відсутністю теоретичного, методичного та організаційного забезпечення.

У своїй статті «Усвідомлене батьківство» О. В. Тюптя вказує, що батьківство належить до тих явищ, які торкаються кожної людини. Феномен батьківства – це не тільки дзеркало народу, його самотності, цінностей, звичаїв і традицій, розуміння суспільством конкретної епохи, особистості, людських взаємин, але також і відбиття майбутнього цього народу. У той же час автор зазначає, що залишаються невизначеними питання, які стосуються стану сімейної культури у суспільстві, для якого шлюб, родина, народження дітей традиційно входили до числа пріоритетних цінностей. Падіння престижу батьківства, невизначеність батьківської відповідальності і впливу, кардинальна зміна демографічної поведінки викликають необхідність стимулювання дослідницьких завдань на аналітику і пошук ефективних стратегій формування і розвитку батьківства [6].

Розгляд та аналіз психологічних праць показав, що виділено багато чинників, детермінуючих формування батьківства. Найбільшу розробленість представляють репродуктивні установки і репродуктивна поведінка особистості (А. І. Антонов, 1973; В. В. Бойко, 1981; В. А. Борисов, 1976; А. І. Кузьмін, 1997; Л. І. Савінов, 1996 та інші). Ряд робіт присвячений вивченню об'єктивних умов життєдіяльності родини, у яких виділяються суспільно-економічні чинники (Р. Заззо, 1967; М. Мід, 1988; І. С. Кон, 1988; А. В. Сухарев, 1996; І. Л. Степанов, 1997). Взаємозв'язок факторних рівнів описаний К. Вітакером: «суспільство-батьки, розширена родина-подружжя, подружжя-батьки своїх дітей». Аналіз літератури (В. В. Бойко, К. Вітакер, Л. С. Виготський, В. Н. Дружинін, Л. Ф. Обухова, С. Л. Рубінштейн, А. С. Співаковська, В. С. Торохтій, О. А. Шаграєва, Л. Б. Шнейдер та інші) дозволив виділені раніше дослідниками окремі чинники та їх групи, об'єднати у систему, яка визначає формування батьківства.

З точки зору дослідників усвідомлене батьківство як складна інтегрована полікомпонентна структура означає усвідомленість когнітивної, емоційної та поведінкової складової сімейних цінностей, установок й очікувань батьків, батьківських позицій, почуттів, батьківського ставлення, батьківської відповідальності, стилю виховання. Розглядаючи сімейні цінності, важливо брати до уваги відносну стійкість цінностей як особистісного утворення. Формування і розвиток батьківських установок й очікувань стосується корекції ідеальних і реальних образів дитини і батьків. Батьківське ставлення – увага приділяється навичкам і формам спілкування батьків, аналізу взаємодії у родині, розвитку поваги до особистості дитини. Батьківські почуття – розвиток умінь розуміти почуття членів родини, насамперед дитини, адекватний спосіб вираження почуттів. Батьківські позиції – формування батьківських

позицій спирається на усвідомлення і розвиток прогностичного аспекту форм взаємодії з дитиною з використанням різних батьківських позицій, а також корекції рівня домагань батька щодо дитини. Батьківська відповідальність – орієнтація батьків на інтернальну відповідальність, усвідомлення спрямованості дій і висловлювань. Стиль сімейного виховання – розширення поведінкового репертуару батьків, розвиток комплементарності й узгодженості поведінкової складової стилю сімейного виховання [1]. Ще однією надзвичайно важливою умовою, яка впливає на розвиток батьківства є психологічний клімат родини [2; 3; 4]. Узгодженість членів подружжя щодо уявлень про себе як батьків виражається у: розумінні себе, своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, усвідомленні батьківської складової своєї особистості, виділенні компонентів батьківської ідентифікації; усвідомленні батьківської єдності шлюбних партнерів, включаючи потребу у батьківській єдності (усвідомлення себе батьками, а не тільки матір'ю й батьком); розвиненість, стійкість і комплементарність компонентів в інтегральній психологічній структурі батьківства [1; 5].

У своїй роботі під час психологічного супроводу батьківства ми включаємо такі показники, як установки батьків, їх ролі, цінності, сімейний сценарій, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківську відповідальність, стилі сімейного виховання. Під час роботи враховуються ті чинники, що визначають формування батьківства, і які можна розподілити на зовнішні і внутрішні. Група зовнішніх чинників обумовлена сукупністю зовнішніх впливів, що включають кілька рівнів: фактори макросистеми – вплив суспільства; фактори мезосистеми – вплив батьківської сім'ї; фактори мікросистеми – вплив власної сім'ї. Внутрішні чинники – це особливості особистості, індивідуальність людини.

Фактори макросистеми являють собою вплив суспільних факторів; реалізують свій вплив безпосередньо, шляхом соціального регулювання і соціального управління й опосередковано, через увесь комплекс соціальних впливів, мішенню яких насамперед є система ціннісних орієнтацій та установок особистості. Фактори мезосистеми представлені батьківською родиною. Вона є первинним соціальним середовищем індивіда, де він одержує перший соціальний досвід, зокрема щодо реалізації батьківської моделі поведінки. Люди, які створюють шлюб, відтворюють структурний тип сімейної системи батьків; стиль взаємин попередніх поколінь; є зразком для сімейного функціонування наступних поколінь. Мікросистема факторного впливу – це рівень власної родини. Виховна діяльність батьків регулюється умовами життя сім'ї й іншими індивідуальними чинниками, різними у кожній конкретній родині [6].

У цілому, підсумуємо, що психологічний супровід здійснюється на принципах системного, діяльнісного, індивідуального і диференційованого суб'єктного підходів. Мета процесу психологічного супроводу батьківства – повноцінне становлення всіх структурних компонентів. Завданнями супроводу можна визначити: становлення психологічної зрілості батьків; структуризацію позитивного батьківського досвіду; формування оптимальних взаємин між батьками і дитиною і між подружжям; вироблення індивідуального стилю батьківської взаємодії у результаті проблематизації процесу виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермихина М. О. Формирование осознанного родительства на основе субъективно-психологических факторов : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ермихина М. О. – Казань, 2004. – 22 с.
2. Схалова Л. Психологічний клімат родини і психічний розвиток дитини / Л. Схалова // Соціальна психологія. – 2005. – № 5 (13). – С. 137–143.
3. Ковалев Г. А. Психическое развитие ребенка и жизненная среда / Г. А. Ковалев

// Вопросы психологии. – 1993. – №1. – С. 25–35.

4. Парыгин Б. Д. Социально-психологический климат коллектива: пути и методы изучения / Парыгин Б. Д. ; под ред. В. А. Ядова. – Л. : Наука, 1997. – 150 с.

5. Стратегии развития культуры родительства на пороге третьего тысячелетия: поиск оптимального подхода [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.portal-slovo.ru/pre_school_education/36653.php?ELEMENT_ID=36653&PAGEN_2=2.

6. Тюптя О. В. Психологічний супровід батьківства / О. В. Тюптя // Збірник наукових праць. Психологічні науки. – К., 2003. – Т. 2. – Вип. 8. – С. 269–274.

7. Хамяляйнен Ю. Воспитание родителей / Хамяляйнен Ю. – М. : Педагогика, 1993. – 120 с.

Н.А. Некрасова

Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков

ОПТИМАЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ЗДОРОВОГО РЕБЕНКА

Психология здоровья является новым и стремительно развивающимся направлением.

Термин «психологическое здоровье» был введен в научный лексикон И.В. Дубровиной, понимающей под этим аспекты психологического здоровья, относящиеся к личности в целом и находящиеся в тесной связи с проявлениями человеческого духа.

Нужно отметить, что само использование термина «психологическое здоровье» подчеркивает неразделимость телесного и психического в человеке, необходимость того и другого для полноценного функционирования. Кроме того, проблема взаимосвязи психики и тела хорошо изучена психосоматической медициной, поэтому влияние психологических факторов на развитие и течение болезни достаточно очевидно.

Психологическое здоровье детей имеет свою специфику. Для того чтобы её рассмотреть, следует еще раз обратиться ко взглядам И.В. Дубровиной о соотношении психологического здоровья и развития личности. Она утверждает, что основу психологического здоровья составляет полноценное психическое развитие на всех этапах онтогенеза. Следовательно, психологическое здоровье ребенка и взрослого отличаются совокупностью личностных новообразований, которые ещё не развились у ребенка, но должны присутствовать у взрослого. Таким образом можно говорить о том, что психологическое здоровье формируется в течении жизни человека, а его предпосылки создаются еще в пренатальном периоде.

Психологическому здоровью ребенка соответствует сформированность основных возрастных личностных новообразований. Причем те или трудности в их формировании свидетельствуют о нарушении психологического здоровья.

Так, уже младенчество вносит важный вклад в формирование «Я» ребенка. Важнейшим условием формирования в младенчестве позитивных новообразований является взаимодействие с матерью, адекватное возрасту и темпераменту. В первые 3-4 месяца крайне необходимо наличие «ансамбля» мать-ребенок, но и в последующие месяцы влияние матери велико.

В современной психологии (Никифоров Г.С.) психология здоровья определяется как наука о психологическом обеспечении здоровья человека на всем протяжении его жизненного пути. Психологическое сопровождение детского здоровья является одной